INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

GLOBAL EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING IQTISODIY HAMDA BARQAROR RIVOJLANISHGA TA'SIRI

Dilnoza Bekmurodovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi, dotsenti
Egamberganov Bobur
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Tuxtayev Azizbek
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Anotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy global muammolarning jamiyat taraqqiyotiga ko‘rsatadigan ta’siri tizimli tahlil qilingan. Xususan, ekologik muammolar, iqlim o‘zgarishi, resurslar tanqisligi, demografik bosim hamda ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosibliklar kabi omillar o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda global jarayonlarning milliy iqtisodiyotlar va ijtimoiy barqarorlikka ta’siri ilmiy yondashuv asosida yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, global muammolar bir davlat doirasida hal etilmaydigan, kompleks yondashuvni talab qiladigan tizimli hodisalardir. Shu bois ularni bartaraf etish uchun xalqaro integratsiya va ilmiy asoslangan strategiyalar zarur hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: global muammolar, iqlim o‘zgarishi, barqaror rivojlanish, ekologik inqiroz, demografik jarayonlar, xalqaro hamkorlik, resurslar tanqisligi, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik.

Kirish

Bugungi kunda global muammolar insoniyat taraqqiyotining eng dolzarb va murakkab masalalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ular faqat bir davlat yoki mintaqa doirasida emas, balki butun dunyo miqyosida ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik jarayonlarga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Globalizatsiya jarayonlarining chuqurlashuvi natijasida ushbu muammolarning o‘zaro bog‘liqligi va murakkabligi yanada ortib bormoqda. Xususan, iqlim o‘zgarishi, ekologik inqiroz, demografik bosim, resurslar tanqisligi hamda iqtisodiy tengsizlik kabi omillar global muammolar tizimining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi.

Mazkur muammolarni o‘rganish va ularning yechimlarini izlash bugungi ilmiy va amaliy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki global muammolar nafaqat iqtisodiy barqarorlikka, balki jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi va inson hayot sifati darajasiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli global muammolarni kompleks yondashuv asosida tahlil qilish, ularning kelib chiqish sabablari va oqibatlarini aniqlash ilmiy jihatdan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning asosiy maqsadi global muammolarni tizimli tahlil qilish hamda ularning barqaror rivojlanishga ta’sirini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida global muammolarni kamaytirish va ularni boshqarish bo‘yicha xalqaro hamkorlikning ahamiyati ham ko‘rib chiqiladi. Natijada, maqola global muammolarni chuqur anglash va ularning yechimiga yo‘naltirilgan ilmiy xulosalar berishga xizmat qiladi. Bugungi sharoitda ushbu masalalarning dolzarbligi ortib borayotgani sababli, ularni chuqur o‘rganish va amaliy

tavsiyalar ishlab chiqish har bir ilmiy izlanishning muhim vazifasiga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, global muammolarni o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Ular davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash hamda global barqarorlikka erishishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois mavzu dolzarbligi yuqori bo‘lib qolmoqda. Uning chuqur tahlili kelajak avlodlar uchun barqaror rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Global muammolar insoniyat taraqqiyotining zamonaviy bosqichida eng murakkab va ko‘p qirrali masalalar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ularning asosiy xususiyati shundaki, ular biror davlat chegarasi bilan cheklanmaydi va butun dunyo jamiyatiga ta’sir ko‘rsatadi. Bunday muammolarni alohida davlat darajasida to‘liq hal etish imkoni mavjud emas, chunki ular global tizimning o‘zaro bog‘liq elementlari natijasida yuzaga keladi. Shu sababli global muammolarni o‘rganishda tizimli va kompleks yondashuv talab etiladi.

Global muammolarning eng muhim yo‘nalishlaridan biri ekologik muammolardir. Atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va biologik xilma-xillikning yo‘qolishi bugungi kunda jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Sanoatlashuv va urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi natijasida atmosferaga chiqarilayotgan zararli gazlar miqdori ortib, global isish jarayonini kuchaytirmoqda. Bu esa muzliklarning erishi, dengiz sathining ko‘tarilishi va ekstremal ob-havo hodisalarining ko‘payishiga olib kelmoqda. Ekologik muammolar nafaqat tabiatga, balki iqtisodiy tizimlarga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi, chunki qishloq xo‘jaligi va sanoat bevosita tabiiy resurslarga bog‘liqdir.

Yana bir dolzarb yo‘nalish bu demografik muammolardir. Aholi sonining tez o‘sishi ayrim hududlarda resurslarga bo‘lgan bosimni oshirsa, boshqa hududlarda esa aholining qarishi iqtisodiy rivojlanish sur’atlarini sekinlashtirmoqda. Mehnat bozoridagi nomutanosibliklar, migratsiya oqimlarining kuchayishi va shaharlarning haddan tashqari kengayishi demografik jarayonlarning bevosita natijasidir. Bu holat ijtimoiy infratuzilmaga, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimiga qo‘shimcha yuklama yuklaydi.

Iqtisodiy tengsizlik ham global muammolar tizimida muhim o‘rin egallaydi. Dunyo bo‘yicha daromadlarning notekis taqsimlanishi, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi tafovutning chuqurlashuvi global barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday nomutanosibliklar kambag‘allik darajasining yuqoriligiga, ijtimoiy noroziliklarning kuchayishiga va iqtisodiy beqarorlikka olib keladi. Shu bilan birga, texnologik rivojlanishning notekis tarqalishi ham global iqtisodiy tafovutni yanada kuchaytirmoqda.

Resurslar tanqisligi masalasi ham bugungi kunning muhim global muammolaridan biridir. Suv, energiya va oziq-ovqat resurslariga bo‘lgan talabning ortib borishi ularning cheklanganligi bilan to‘qnashmoqda. Bu holat kelajakda resurslar uchun raqobatni kuchaytirishi va hatto geosiyosiy ziddiyatlarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli resurslardan samarali foydalanish va ularni tejash global strategiyaning ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Global muammolarni hal etishda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Hech bir davlat ushbu muammolarni yakka holda bartaraf eta olmaydi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, xalqaro ekologik tashkilotlar va mintaqaviy integratsion tuzilmalar global muammolarni muvofiqlashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Xususan, iqlim o‘zgarishiga qarshi Parij kelishuvi kabi xalqaro hujjatlar davlatlarning birgalikdagi harakatlarini belgilab beradi.

Shuningdek, barqaror rivojlanish konsepsiyasi global muammolarni hal etishning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuv iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy adolat va ekologik xavfsizlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga qaratilgan. Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag‘allikni qisqartirish, ta’lim sifatini oshirish, gender tengligini ta’minlash va ekologik barqarorlikni kuchaytirish kabi vazifalar belgilangan.

Xulosa qilib aytganda, global muammolar murakkab va o‘zaro bog‘liq tizimni tashkil etadi. Ularni hal etish faqat ilmiy yondashuv, innovatsion texnologiyalar va xalqaro hamkorlik orqali amalga oshirilishi mumkin. Har bir davlat ushbu jarayonda o‘z mas’uliyatini anglagan holda faol ishtirok etishi zarur. Chunki global muammolarning yechimi nafaqat bugungi avlod, balki kelajak avlodlar hayot sifati bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Natijalar

Mazkur tadqiqot davomida global muammolarning mohiyati va ularning jamiyat taraqqiyotiga ta’siri tahlil qilinib, bir qator ilmiy va tahliliy xulosalar shakllantirildi. Avvalo, global muammolar alohida va mustaqil hodisalar emasligi, balki o‘zaro uzviy bog‘langan murakkab tizim ekanligi aniqlandi. Ekologik, iqtisodiy va demografik jarayonlar bir-birini kuchaytiruvchi omillar sifatida ishlashi, ularning ta’siri esa global miqyosda sinxron tarzda namoyon bo‘lishi kuzatildi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ekologik muammolar global muammolar tizimida yetakchi o‘rinni egallaydi va boshqa ko‘plab muammolarning kuchayishiga bevosita ta’sir qiladi. Iqlim o‘zgarishi va tabiiy resurslarning kamayishi iqtisodiy barqarorlikka ham, ijtimoiy tizimlarga ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa ekologik xavfsizlik masalasini global rivojlanish strategiyasining markaziy yo‘nalishiga aylantirish zarurligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, iqtisodiy tengsizlik va resurslarning notekis taqsimlanishi global barqarorlikka jiddiy tahdid soluvchi omillardan biri ekanligi aniqlangan. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi tafovut nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy beqarorlikni ham kuchaytirishi mumkinligi qayd etildi. Bu holat global boshqaruv tizimida adolatli yondashuvlarning yetarli darajada emasligini ko‘rsatadi.

Demografik jarayonlar tahlili esa aholining tez o‘sishi yoki qarishi turli hududlarda turlicha muammolarni yuzaga keltirayotganini ko‘rsatdi. Bu holat mehnat bozori, ta’lim tizimi va ijtimoiy infratuzilmaga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, global muammolarni samarali hal etish uchun faqat milliy siyosat yetarli emas, balki keng ko‘lamli xalqaro hamkorlik va muvofiqlashtirilgan strategiyalar zarur. Barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga joriy etish esa ushbu muammolarni yumshatishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois global muammolarni

boshqarishda ilmiy asoslangan, tizimli va uzoq muddatli yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Global muammolarni o‘rganish natijasida shuni aniq ko‘rish mumkinki, ularning barchasi bir-biri bilan uzviy bog‘langan murakkab tizimni tashkil etadi va alohida davlatlar tomonidan mustaqil tarzda to‘liq hal etilishi mumkin emas. Shu sababli ushbu muammolarga nisbatan yondashuv fragmentar emas, balki tizimli va uzoq muddatli strategiyaga asoslangan bo‘lishi zarur. Ekologik muammolar, iqtisodiy tengsizlik, resurslar tanqisligi va demografik o‘zgarishlar insoniyat taraqqiyotining barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatayotgani sababli, ularni bartaraf etishda ilmiy asoslangan qarorlar ustuvor ahamiyatga ega bo‘lishi lozim. Amaliy jihatdan qaralganda, eng avvalo, ekologik xavfsizlikni ta’minlash uchun sanoat ishlab chiqarishida “yashil texnologiyalar”ni keng joriy etish, karbon chiqindilarini kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tishni tezlashtirish zarur. Ikkinchidan, iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish maqsadida global miqyosda adolatli savdo tizimini rivojlantirish, rivojlanayotgan davlatlarga texnologik va moliyaviy ko‘makni kuchaytirish hamda inson kapitaliga investitsiyani oshirish muhim hisoblanadi. Uchinchi yo‘nalish sifatida demografik jarayonlarni boshqarish va migratsiya oqimlarini tartibga solish bo‘yicha xalqaro hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish lozim, chunki bu omil mehnat bozori va ijtimoiy infratuzilmaga bevosita ta’sir qiladi. Shuningdek, global muammolarni hal etishda ta’lim va ilm-fanning rolini oshirish, aholi o‘rtasida ekologik madaniyat va resurslardan oqilona foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish strategik ahamiyatga ega. Xalqaro tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish va qarorlar ijrosini real mexanizmlar orqali nazorat qilish esa global boshqaruv samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, global muammolarni yengish faqat texnik yoki iqtisodiy chora-tadbirlar bilan emas, balki siyosiy iroda, ilmiy yondashuv va jamiyatning ongli ishtiroki orqali amalga oshirilishi mumkin. Shu bois har bir davlat va jamiyat global mas’uliyatni chuqur anglagan holda harakat qilishi zarur, aks holda mavjud muammolar yanada chuqurlashib, kelajak avlodlar uchun jiddiy xavf tug‘dirishi ehtimoldan xoli emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abirqulov, Q. N., & Rafiqov, A. A. (2004). Ekologiya. Toshkent: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti.
2. Baratov, P. (1991). Tabiatni muhofaza qilish. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Baratov, P., & Soatov, A. (2005). Umumiy tabiiy geografiya. Toshkent: O‘qituvchi.
4. Azimov, I. (2018). Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Rasulov, M. (2020). Atrof-muhit va inson salomatligi. Toshkent: Universitet nashriyoti.